

'Mijn vader is een vagebond'

HAVOLEERLINGEN SCHRIJVEN HISTORISCHE DAGBOEKEN ALS PO

Een medegevangene van Domela Nieuwenhuis vertelt over zijn ontmoetingen met de grote voorman der socialisten; een Utrechtse patriot neemt in 1786 actief deel aan een oproer om het Utrechtse regentenbestuur te lichten. Inleving in een historische persoon blijkt voor 4-havoleerlingen een uitstekende werkvorm om geschiedenis te beleven.

Op veel scholen is de discussie over de specifieke eigenschappen van de havoleerling, en de noodzaak ons onderwijs daaraan aan te passen, uiterst actueel. Te lang was het havo-onderwijs 'uitgekleed' vwo-onderwijs en dit deed zonder meer onrecht aan de bijzondere potenties van havoleerlingen. Geschiedenissecties in het land hebben zich opnieuw gebogen over de vraag hoe ons vak voor havoleerlingen aantrekkelijker kan worden gemaakt. Sinds enige jaren is het in ons vak op de havo regel geworden om historische personen nadrukkelijker in lessen en toetsen te laten figureren dan op het vwo.

familiegeschiedenissen. Ouders en grootouders werden geraadpleegd; omzwervingen van de voorwerpen zorgvuldig gedocumenteerd. Het fotograferen, nauwkeurig opmeten en beschrijven van het voorwerp dwong de leerlingen écht te kijken. Steevast was de conclusie van leerlingen dat zij nooit meer op dezelfde wijze naar het voorwerp zouden kijken, nu ze de geschiedenis ervan kenden. Met de invoering van de vernieuwde tweede fase besloten we de PO havo-4 te koppelen aan het verplichte thema "de ontwikkeling van de democratie en rechtstaat in Nederland"; een onderwerp dat voor

"De keuze voor het schrijven van een historische dagboek bleek een schot in de roos!"

Het is onze ervaring dat zich aan dergelijke persoonlijke verhalen een tijdsbeeld voor havoleerlingen gemakkelijker laat verbinden. In toetsen in onder- en bovenbouw is er een 'stel je voor'-vraag, waarbij leerlingen zich moeten verplaatsen in een historisch persoon of een aan een persoon verbonden historisch dilemma. Voortbordurend op de positieve ervaringen met deze aanpak hebben we ervoor gekozen ook de Praktische Opdrachten (PO) nadrukkelijker vanuit een persoonlijke invalshoek vorm te geven. Zo leverde een 4-havo PO met de titel: "Het oudste voorwerp bij ons thuis" een keur aan voorwerpen op, ingebed in soms ontroerende

veel 4-havoleerlingen niet erg eenvoudig is. Ook hier besloten we dat, door een benadering vanuit personen, mogelijke weerstand zou kunnen worden weggenomen. Hierin zijn we geenszins teleurgesteld. Integendeel, de keuze voor het schrijven van een historisch dagboek bleek een schot in de roos!

Historische identificatie

Het is onze ervaring dat havoleerlingen zich bij inlevingsopdrachten in het algemeen minder geremd voelen dan vwo'ers, die al snel denken dat ze gek doen of onvoldoende weten om iets 'waarheidsgetrouw' te

Peer van Tetterode (16) ontmoet Domela Nieuwenhuis.

Peer is een jongen met schrijftalent. Hij laat een negentienjarige arbeidersjongen – Arendt – in de Utrechtse gevangenis in contact komen met Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Arendt doorloopt in het dagboek een intellectueel proces van godvrezende christen tot overtuigd marxist, als gevolg van een aantal ontmoetingen tussen Arendt en Domela Nieuwenhuis. Het dagboek begint aldus:

Lieve Heer,

Dit jaar begin ik aan een dagboek waar ik eens in de zoveel tijd mijn belevingen in kwijt kan; ik hoop dat dit de tijd zal doden die ik in de cellulaire gevangenis in Utrecht doorbreng. Mijn naam is Arendt Jan van Tol, ik ben 19 jaar oud. Mijn moe-

der is een jaar geleden doodgegaan aan de tering (Moge zij rust vinden in uw huis) en daardoor ben ik achtergelaten met de zorg voor mijn broertje en zusje. Mijn vader is een vagebond, een schoft en een zuiplap, die eens in de zoveel tijd langskomt bij ons om al de zuurverdiende centen van ons gezin in de fles te gooien. Nu ik gevangen zit in het huis van bewaring te Utrecht, ver van huis, ver van Mookum, maak ik me zorgen over het gezin. Ik zorgde voor het brood en nu ik weg ben weet ik niet wat er van ze wordt. Liesje en Fer zijn nog te jong om te werken en vader loopt los rond als een wolf om de lammetjes.

Het lot wil dat Arendt een cel naast die van Domela Nieuwenhuis krijgt en zij raken in gesprek. Op enig moment leent Domela hem het Communistisch Manifest van Karl Marx. In het diepst van de nacht spreken zij erover, nadat Domela Arendt gewekt heeft:

"Wat wilt u vragen op dit onmogelijke uur?" Ferdinand lachte en zei: "Het spijt mij van het tijdstip, maar nu weet ik tenminste zeker dat niemand meeluistert, dat geeft me een beter gevoel. Ik wilde je vragen wat je van het boek vond..." Hier moest ik over na denken. (...) "Het was alsof er dingen in stonden die ik altijd al dacht maar nooit hardop gezegd heb, het was herkenbaar maar aan de andere kant sloeg het als een vloedgolf op mijn gemoedsrust." "Ik ken dat gevoel," zei Ferdinand. "Ik was ooit dominee en toen ik jong was wilde ik mijn leven aan het geloof wijden. Dus ging ik theologie studeren. Maar altijd heb ik gedacht dat het hypocriet was om mijn leven te wijden aan iets niet tastbaars, iets wat ik niet kan bewijzen, die god van onze kerken, terwijl ik niet omkijk naar de mensen om mij heen die lijden onder de ongelijkheid die mensen zoals ik veroorzaken. En mensen wachten, wachten eindeloos op die god die alle kaarten weer eerlijk verdeelt maar ze zien niet dat ze zelf het initiatief zouden moeten nemen." Ik dacht over wat hij gezegd had en hoe ik het ook probeerde, het lukt me niet om er wat tegen in te brengen.

doen. Havoleerlingen storten zich met enthousiasme en fantasie in historische identificatie-opdrachten. Hierin schuilen uiteraard zowel kansen als gevaren. Het is onze taak de fantasie en de inleving zo te sturen dat het inhoudelijk ergens over blijft gaan. Dat de identificatie niet uitsluitend op het emotionele vlak blijft steken, maar dat er ook rationele, zaakgebonden inleving plaatsvindt. Alleen dan levert historische identificatie

verdieping van het begrip voor een persoon, gebeurtenis of tijd op. Veel hangt dus af van de structuur van de identificatie-opdracht. Zijn de randvoorwaarden helder, dan blijft de leerling op de rails.

Hoewel het dagboekfragment en daarmee dus de historische identificatie de kern van de opdracht vormt, gaan hieraan enkele opdrachten vooraf die de kwaliteit van het dagboek moeten waarborgen. Eerst is er een

Peer van Tetterode stelde zich voor hoe het was in de tijd van Domela Nieuwenhuis.

Jonas Raps (16) is een Utrechtse patriot.

Jonas leefde zich in in een patriot die het bestuur van de stad Utrecht deed vallen.

Het is een avontuurlijk verhaal, waarin niettemin feiten op de juiste plaats zijn ingebracht. Hij beschrijft hoe de sfeer in de stad is veranderd sinds een anoniem pamflet is verschenen.

Op een bijeenkomst van patriotten slaat de vlam in de pan:

Ik klop drie keer op de achterdeur van het huis. Er gaat een schuifje in de deur open en ik zie de bezorgde blik van Jan. "Oh, gelukkig, jij bent het", zegt hij, en doet de deur voor mij open. Jan is ook een patriot en hij leent zijn huis voor deze bijeenkomst. Ik volg hem zijn huis door naar een grote kelder waar een stuk of vijftig man zich heeft verzameld. Ze groeten mij en ik ga zitten op een van de houten bankjes die in de kelder zijn neergezet. Een man gaat op een tafel staan waar iedereen hem kan zien en begint met een toespraak. "Het wordt eindelijk eens tijd dat we maatregelen nemen!" roept hij. "Als de regenten van Utrecht weigeren om met ons samen te werken zit er niets anders op dan om ze te dwingen! Overal in onze geliefde stad Utrecht worden op dit moment bijeenkomsten gehouden. Over twee uur verzamelen wij ons op het marktplein en bestormen we het stadhuis. Daarna zullen wij aan de macht zijn!" Ik kijk om mij heen en zie op de gezichten van veel mensen een angstige blik; ze wisten wel dat dit er aan zat te komen, maar nu was het echt zover. Een kwartier later is de man uitgesproken, we hebben nog anderhalf uur totdat we op het marktplein moeten staan.

De jonge patriot krijgt een geweer, uit Frankrijk gesmokkeld, mee en wringt zich door een menigte op het plein naar voren. Een opruiende spreker zet de mensen tot actie aan:

Iedereen schreeuwt met de man mee en begint tegelijk richting stadhuis te rennen. Ik pak mijn geweer en ren mee. De deur van het stadhuis wordt door een zee van mensen opengetrapt en ik ga als een van de eersten naar binnen.

Toeval brengt hem oog in oog met een regent:

Er is ook niemand in de laatste kamer. Op dat moment hoor ik achter mij een zacht bonkgeluid. Ik draai me snel om en schrik van mijn eigen spiegelbeeld in een spiegel die op een grote kast hangt. Ik open langzaam de kastdeur en vind daar een ineengedoken man in mooie kleren. Hij kijkt mij bang aan. Van de schrik pak ik mijn geweer en richt op de man. Hij doet zijn ogen dicht en spant zijn spieren aan, hij verwacht elk moment een kogel in zijn lichaam. Ik schiet niet en kijk naar de man. Na enkele seconden doet de man verbaasd zijn ogen weer open. Ik prik met het mes dat voorop mijn geweer is gemonteerd in zijn zij. "Opstaan!" zeg ik. De man staat op en stapt uit de kast. Ik druk het mes tegen zijn rug en loop met hem richting het balkon. Ik open de glazen deuren en zie duizenden gezichten mijn kant op kijken. Iedereen begint te juichen en te schreeuwen. Er komt nog een man het balkon op. "Goed gedaan, jongen", zegt hij, en hij neemt de gevangene van mij over.

oriëntatiefase, waarin de leerlingen een periode bepalen waarbinnen zij op zoek gaan naar een gebeurtenis en een daaraan gekoppelde persoon. Daarna volgt een documentatiefase. De leerlingen verzamelen gegevens over de gebeurtenis en persoon in kwestie en worden aan het werk gezet om hun gegevens te toetsen aan het his-

"Havoleerlingen storten zich met enthousiasme en fantasie in historische identificatie-opdrachten."

torische kader dat ze kennen uit de themabundel over de democratie en rechtstaat. Ook moeten ze het belang van de gebeurtenis en de persoon beoordelen, zowel

voor de periode waarin deze plaatsvond als voor onze eigen tijd. Pas als aan al deze opdrachten is voldaan gaan de leerlingen, inmiddels gewapend met feitenkennis, achtergrondinformatie en een idee van het belang van hun persoon en gebeurtenis, aan de slag met het schrijven van een dagboek. Sommige leerlingen kiezen voor dagboekfragmenten gedurende een heel leven, om zo een ontwikkeling in het denken geloofwaardig te maken, anderen concentreren zich op één heftige, maar korte periode: een revolutie; Troelstra rond zijn mislukte revolutiepoging; Thorbecke rond de invoering van de Grondwet van 1848 enzovoort. De ene leerling identificeert zich met de hoofdpersoon, een ander kiest het standpunt van een omstander of betrokkene. In alle gevallen was de opdracht: gebruik je fantasie, gebruik

Evelien Guit (17) is de jeugdvriendin van Joke Smit. In 2015 haalt Evelien, dan 82 jaar, herinneringen op aan haar jaren met Joke Smit, de initiatiefneemster voor Man Vrouw Maatschappij in 1968. Ze kenden elkaar van jongs af aan:

Mijn vader werkte als bloembollenpeller in Haarlem. Ik hielp hem mee, want we hadden thuis maar weinig geld. Ik heb ook de huishoudschool gedaan en kreeg op mijn tweeëntwintigste al mijn eerste kind. Dat klinkt nu gek, maar elke vrouw deed dat. Elke vrouw, behalve Joke. Joke was anders. (...) Ze studeerde Franse taal en letterkunde aan de universiteit van Amsterdam. Ik was jaloers. Al waren er weinig meisjes die gingen studeren, ik wist dat ik intelligent genoeg was om ook te studeren. (...) Het was nu

1967. Ik had al jaren niets meer van Joke gehoord, tot ik De Gids opensloeg, en een artikel-tje mijn aandacht trok. "Het onbehagen bij de vrouw" door Joke Smit, stond er met grote letters geschreven. (...) Ik weet nog dat één bepaalde zin mij gelijk aan het denken zette: "Een vrouw die haar leven gekoppeld ziet aan kleine kinderen beleeft een periode van regressie." Ik herkende mijzelf gelijk in dit citaat. Ik had het idee dat ik achteruitgang had geboekt tijdens het opvoeden van de kinderen. Ik had nu al zes kinderen, want de pil gebruikte ik niet. (...) Na het lezen van het artikel, besloot ik contact op te nemen met Joke. Ik schreef een brief, naar de bron die onder het artikel vermeld stond. Ik hoopte dat ik iets terug zou krijgen. Ik liet het artikel aan Henk lezen, mijn man. Ik zag een grijns op zijn gezicht komen. Hij citeerde een zin: "Vrouwen moeten gelijke kansen hebben op een baan als mannen." Henk lachte opnieuw. "Vrouwen krijgen alleen een baan als de man die baan niet wil. Wat een onzin verkondigt die vrouw!" Ik schrok van zijn reactie. Ik had gehoopt dat hij ook wilde dat zijn vrouw wat geëmancipeerder was. Nu wist ik zeker dat ik iets van Joke wilde horen. Iets in mij dacht dat Joke veel zou bereiken. Dat dit haar eerste stap was naar een betere toekomst voor de vrouw.

Na een levendige beschrijving van een ontmoeting tussen Evelien, Joke Smit en Hedy D'Ancona in een Amsterdams café maakt de bejaarde Evelien een balans op:

Sinds MVM en de Dolle Mina's is er veel veranderd. De vrouw is niet meer ondergeschikt aan de man, maar is juist in veel opzichten gelijk geworden aan de man. De vrouwen zijn vooral zelfstandiger geworden. (...) Tegenwoordig is het heel normaal dat vrouwen werken en mannen meewerken in het huishouden. Ik zie het al aan mijn eigen dochters; ze hebben allemaal gestudeerd en een goede baan. Mijn jongste dochter wil niet eens kinderen. Iets wat je je vroeger niet kon voorstellen. Nu heb ik er begrip voor. De tijden zijn veranderd.

de feiten die je hebt en streef naar historische geloofwaardigheid. Bij dit artikel zijn enkele resultaten van historische identificatie opgenomen.

Reacties

Zonder uitzondering waren de reacties op deze Praktische Opdracht erg positief. Leerlingen vertelden al tijdens de lessen hoeveel informatie ze verzameld hadden; kwamen met vragen over de juistheid van hun historische fantasie en bij het inleveren – vaak iets te laat omdat de lengte van de dagboeken uit de hand gelopen was – streden trots en verwachting om voorrang.

Het complete lesmateriaal is te downloaden op www.vgnkleio.nl. De auteur stelt reacties met eventuele ervaringen met de opdracht zeer op prijs: e.lips@sanctamaria.nl

◀
Evelien Guit haalt als 82-jarige herinneringen op aan haar vriendin Joke Smit.